

สารานียธรรม : หลักมนุษยสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์

SARANIYADHAMMA: A HUMAN RELATIONS

PRINCIPLE FOR RECONCILIATION

¹พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศ และ ²พระเรืองเดช โชติธมโม

¹Phrakrupanyasudhammanit et and ²Phrarueangdet Chotidhammo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Panya_dha@gmail.com

Received July 25, 2019; Revised November 12, 2019; Accepted December 19, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักมนุษยสัมพันธ์และการสานความสัมพันธ์ตามหลักสารานียธรรม มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมหรือการดำเนินงานต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ซึ่งในการติดต่อเกี่ยวข้องระหว่างกันย่อมเป็นไปได้ด้วยความขัดแย้งจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น ความเห็นพ้อง ความพอใจร่วมกัน หรือความสมานฉันท์ คือ สิ่งสำคัญ สิ่งจำเป็น ในห้วงที่งานหรือกิจกรรมจำต้องดำเนินไป สารานียธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกันแก่ผู้ซึ่งบาดหมางหรือไม่บาดหมางกันก็ดี

คำสำคัญ : มนุษยสัมพันธ์, สมานฉันท์, สารานียธรรม

¹ อาจารย์, หลักสูตรรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

² อาจารย์, หลักสูตรรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

Abstract

The objective of this article is to present knowledge on human relations principle and merging the relationship through Saraniyadhamma principle. Human relations means contacts between humans and humans aiming for mutual understandings that leads to common spiritual and physical cooperation in efficiently implementing activities or operations and the achievement of the targeted goals. In mutual contacts, it is possible that conflicts might or might not take place. Mutual agreement, satisfaction and reconciliation is, therefore, important and necessary for proceeding the ongoing tasks or activities. Saraniyadhamma means Dhamma that is the cause of remembrance. It helps someone to be loved and respected. It is also a Dhamma for: social welfare; absence of quarrels; the unity among people in conflicts or out of conflicts

Keywords: Human Relations, Reconciliation, Saraniyadhamma

บทนำ

ตามธรรมชาติโดยตั้งใจก็ดี มิตั้งใจก็ดี ในความเป็นมาเป็นอยู่ และจะเป็นไปของคน และสัตว์นั้น มีครรลองสามัญดูกันคือเพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ ดังภาษิตโบราณที่พระพุทธทาสภิกขุท่านกล่าวไว้“อาหารนิททา ภยเมถุนญจ สามาณญเมตปสุภิ นรานํ การกินอาหารก็ดี การพักผ่อนหลับนอนก็ดี การเสพเมถุนธรรมก็ดี การรู้จักขี้ลาดต่ออันตรายหนีภัยก็ดี 4 อย่างนี้ มีเสมอกันในระหว่างสัตว์มนุษย์กับสัตว์เดียรัจฉาน”(พุทธทาสภิกขุ,2554) การศึกษาเรื่องสมองในศาสตร์สมัยใหม่ก็มีความสอดคล้องกันที่ว่าสมองส่วนหลังของคนและสัตว์ทำหน้าที่ควบคุมสัญชาตญาณชีพและสัญชาตญาณเพื่อการอยู่รอด (สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, 2559) คน สัตว์ แสวงหาอาหารก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและเผ่าพันธุ์, คน สัตว์ พักผ่อนหลับนอนก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและเผ่าพันธุ์, คน สัตว์ มีความสัมพันธ์ระหว่าง

เพศก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและเผ่าพันธุ์, คน สัตว์ มีความเกรงกลัวต่อภัยอันตรายนั้นก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและเผ่าพันธุ์

หลักมนุษยสัมพันธ์กับความสมานฉันท์

หลักมนุษยสัมพันธ์กับความสมานฉันท์กล่าวถึงเฉพาะคน การจะได้มาซึ่งผลตามความต้องการดังกล่าวเราจำเป็นต้องอาศัยการพึ่งพาเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ดังที่ อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นหมู่เป็นเหล่า มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันทำให้พวกเขาารู้สึกปลอดภัยซึ่งเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์”(วิจิตร อาวะกุล, 2543) ในความเป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ นานา ต่อกันและกันของมนุษย์ ดังกล่าว ในที่นี้เราอาจให้คำจำกัดความสั้นๆ ได้ว่า “มนุษยสัมพันธ์” มนุษย์สัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือประสานงานกัน ให้ดำเนินงานต่าง ๆ อย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ (วินิจ เกตุขำ, 2537:17)

มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อเกี่ยวข้องกับระหว่างมนุษย์ เพื่อให้เกิดความรักใคร่ชอบพocom ร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายดำเนินชีวิตให้ราบรื่น (สมพร สุทัศนีย์, 2543)

มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล เพื่อมุ่งให้เกิดการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ หรือหมายถึงศิลปะในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี (นิภา มานะการ, 2541) มนุษย์สัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างมนุษย์ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2559)

อ้างถึงความหมายของ “มนุษยสัมพันธ์” มาพอสมควร แต่ผลสัมฤทธิ์ตามความหมายที่ให้จะออกมา ดี ไม่ดี นั้นหาใช่เกิดจากการอ่านข้ออธิบายของคำจำกัดความที่เห็นว่าดีจนจบแล้วปิดหน้าหนังสือไม่ หากจำต้องอาศัยการประพฤติปฏิบัติ ที่หมายถึง การคิด พูด และทำในสิ่งนั้นๆ เป็นสำคัญด้วย เพราะเรื่องความสัมพันธ์ของผู้ที่ คิด พูด และทำ อะไรๆ ร่วมกันนั้น โดยปกติย่อมมีทั้งที่เป็นไปใน ทางดี ทางไม่ดี ทางบวก ทางลบ หากความสัมพันธ์นั้นเป็นไปในทางที่ดีหรือทางบวกก็คงไม่มีปัญหาอะไร แต่หากความสัมพันธ์นั้น

เป็นไปในทางที่ไม่ดีหรือทางลบ ข้อนี้หากประสงค์จะให้ ชีวิต ครอบครัว องค์กร สังคม ประเทศ วัฒนาต่อไป สิ่งอันจำเป็นต้องมีก็คือสร้างความสมานฉันท์ หรือ “ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน” (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม, 2546) การสร้างความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน ในที่นี้หมายถึง การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา คือเริ่มจากการทำความเข้าใจ เข้าใจในความเห็นของผู้อื่นว่าเหตุใดเขาจึงคิดเห็นเช่นนั้น เมื่อเข้าใจแล้วก็ปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน ให้เป็นไปในแนวทางอันชอบหรือที่เรียกว่าสัมมาทิฐิ อยู่บนหลักการอันควร เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นแล้วสิ่งอันพึงกระทำต่อมาก็คือ คำพูดและการกระทำหรือการประพฤติปฏิบัติ ก็ควรเป็นไปในสัมมาบรรค คืออยู่บนพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความสมานฉันท์ กล่าวคือ สิ่งที่พูด และกระทำในระหว่างหมู่คณะนั้นก็ควรเป็นไปในแนวทางที่สอดคล้องกับความคิดความเห็นที่ได้ปรับให้ตรงเกิดสัมมาทิฐิกระทั่งพอใจและเห็นพ้องกันนั้นแล้ว เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ความกลมกลืน ประองตอง สอดคล้อง สามัคคี ย่อมบังเกิด ซึ่งสิ่งนี้เองที่จะนำพาชีวิต ครอบครัว องค์กร สังคม ประเทศ ดำเนินต่อไป

มนุษย์สัมพันธ์กับการสร้างความสมานฉันท์นี้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นคำสอนทางธรรมจริยา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์พุทธศาสดาได้ทรงตรัสสอน ปรากฏในพระไตรปิฎกตอนที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้นภิกษุในกรุงโกสัมพีบาดหมาง ทะเลาะวิวาท ไม่ทำความเข้าใจ ไม่ปรับความเข้าใจ ไม่ปรารณาความเข้าใจ ไม่ทำความเข้าใจ ประองตอง ไม่ปรารณาความประองตองกัน พระพุทธองค์จึงได้ทรงตรัสสอน สาราณียธรรม ธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกัน แก่ภิกษุผู้บาดหมางกัน

วิเคราะห์หลักธรรมสาราณียธรรม

สาราณียธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ว่าด้วยแนวทางปฏิบัติของผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ขนาดเล็ก เช่น ครอบครัวไปจนถึงระดับประเทศ หรือแม้กระทั่งในระดับโลกหลักธรรมสาราณียธรรม 6 ประการ ได้แก่

1. เมตตาภาวกรรม ตั้งเมตตาภาวกรรมในหมู่คณะ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในหมู่คณะ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรม ในหมู่คณะ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคด้วยกัน

5. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับหมู่คณะทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

6. ทิฐิสามัญญตา มีทิฐิดีงามเสมอกันกับหมู่คณะทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม 6 ประการนี้ มีคุณคือ เป็น สารณียะ (ทำให้เป็นที่ระลึกถึง) เป็น ปิยกรณ์ (ทำให้เป็นที่รัก) เป็น ครุกรณ์ (ทำให้เป็นที่เคารพ) เป็นไปเพื่อ ความสงเคราะห์ (ความกลมกลืนเข้าหากัน) เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกภาพ(ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน) เป็นผู้ที่มีทิฐิโดยทิฐิอันประเสริฐ เป็นนियานิกธรรม เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับหมู่คณะทั้งต่อหน้าและลับหลัง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต),2547:300)

จาก 6 ข้อในสารณียธรรม เมื่อจัดตามบริบทสามารถย่อลงได้เป็น 4 ประการ คือ

1. คิด พูด ทำด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (ข้อที่ 1-3)

2. การแบ่งปันให้เท่าเทียมกัน หมายถึง เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคด้วยกัน (ข้อที่ 4)

3. สีสสามัญญา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับหมู่คณะ คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบกติกาโดยเท่าเทียมกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (ข้อที่ 5)

4. ทิฏฐิสามัญญา มีความเห็นชอบร่วมกัน ลงรอยเดียวกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา (ข้อที่ 6)

สาราณียธรรมตามบริบทนี้ ครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวโรกาส พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี ณ สหบัญชรพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ทรงแนะนำให้คนไทยปฏิบัติตามธรรมเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ดังนี้

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริตในกฎกติกาและในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามนำความคิด ความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิด จิตใจและการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกัน (พระธรรมโกศาจารย์, 2559)

ส่วนในทางปฏิบัติสาราณียธรรมเริ่มต้นด้วยข้อที่ 6 ทิฏฐิสามัญญา คือ ปรับความคิดเห็นให้ตรงกัน ลำดับต่อมาคือ คิด พูด ทำ ต่อกันด้วยเมตตา (ข้อที่ 1-3) เกื้อกูลแบ่งปันกัน และกัน (ข้อที่ 4) สีสสามัญญา มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย อยู่ในกรอบกติกาโดยเท่าเทียมกัน (ข้อที่ 5) และปรับความคิดเห็นให้ ตรงกัน ลงรอยเดียวกัน มีเหตุผลมากยิ่งขึ้นด้วยทิฏฐิสามัญญา (ข้อที่ 6)

แผนภูมิแสดงสารานียธรรมในทางปฏิบัติ

บทสรุป

ด้วยเหตุที่การดำเนินไปของชีวิตคนเรานั้นจำต้องอยู่ภายใต้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะเหตุที่จำต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันนี้เอง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จึงเกิดขึ้น หากเป็นความสัมพันธ์ปกติทั่วไปเพียงเพื่อสนองตอบปัจจัยที่ชีวิตต้องการตามพื้นฐานนั้น ก็คงไม่ยุ่งยากสักเท่าใด แต่ความเป็นไประหว่างชีวิตกับชีวิตของคนเราหาได้ง่ายดายเพียงนั้น มักมีเรื่องราวต่างๆ นานา แทรกซ้อนเข้ามาให้ต้องจัดการ เพื่อความสัมพันธ์นั้นจะได้ดำเนินไปในแนวทาง ที่ถูก ที่ควร ที่ประสงค์ ความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์และการสร้างความสมานฉันท์ จึงเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งจำเป็น นอกจากความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์และการสร้างความสมานฉันท์แล้ว ที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งหย่อนกว่ากันก็คือธรรมะ เพราะ “ธมโม หิ เตสํ อธิโก วิเสโส ธรรมะเท่านั้นที่ทำให้คนผิดแผกแตกต่างจากสัตว์” ข้อนี้เองพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสารานียธรรม 6 ประการ ธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึง เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เพื่อความสงเคราะห์ ไม่วิวาท ความสามัคคี ความเป็นอันเดียวกัน และหากผู้ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กันนั้นได้ใคร่ครวญพิจารณาน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติ ฉันท์ที่เกิดจาก

สารานุกรมธรรมก็พร้อมที่จะพาเรื่องราวว่าด้วยมนุษยสัมพันธ์ให้ดำเนินไปในครรลองที่งดงามเหมาะสม อย่างที่ควรจะเป็น บรรลุสิ่งที่ประสงค์และเป้าหมายในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539), *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหา*

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พุทธทาสภิกขุ. (2554), *แก่นพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

ราชบัณฑิตยสถาน, (2543), *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2543*. กรุงเทพฯ :

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วิจิตร อวະกุล.(2543), *เทคนิคมนุษยสัมพันธ์ : Human Relations Technique*, พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.

วินิจ เกตุขำ, (2535), *มนุษยสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารยุคใหม่*. กรุงเทพฯ : โอเอสพรีนติ้ง

เฮ้าส์.

สมพร สุทัศน์ย์, (2543), *มนุษยสัมพันธ์*, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, *สมอง : บ่อเกิดทุกข์ แหล่งสร้างสุข*. แหล่งที่มา:

<https://www.doctor.or.th/article/detail/10938> [๑๘ เมษายน ๒๕๕๙].

ราชบัณฑิตยสถาน, *มนุษยสัมพันธ์*, [ออนไลน์].แหล่งที่มา:

<http://www.royin.go.th/dictionary/> [๑๘ เมษายน ๒๕๕๙].

พระธรรมโกศาจารย์, *พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

[http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=590&arti](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=590&article_group_id=21)

[clegroup_id=21](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=590&article_group_id=21) [21 เมษายน 2561].